

Tanulói kísérlet Ajánlott évfolyam: 7. Időtartam: 45'	Kísérletek JÓDDAL	 KÉMIA LEVEGŐ VIZSGÁLATAI
---	------------------------------------	--

Kötelező védőeszköz: 	Balesetvédelmi rendszabályok:
---	--

A **halogének** a periódusos rendszer VII. főcsoportjába tartozó elemek. A nevük jelentése: **halogén = sóképző**. A legnagyobb **elektronnegativitású** elemek közé tartoznak. Külső héjukon $7e^-$ van ($ns^2 np^5$). **Kéttomos molekulát** alkotnak: F_2 , Cl_2 , Br_2 , I_2 , kötési energiájuk kicsi, molekuláik **apolárisak**, de könnyen polarizálhatók. **Csak vegyületekben fordulnak elő!** Fémekkel: **halogenidekké** alakulnak pl.: $2Al + 3I_2 \rightarrow 2AlI_3$, a **nemfémes** elemekkel képzett vegyületek: pl.: $2P + 5Br \rightarrow 2PBr_5$ vagy $H_2S + Cl_2 \rightarrow 2HCl + S$ elemi **kén** keletkezik. Az **Op** és **Fp** a csoportban fentről lefelé **nő**. A **színük a rendszám növekedésével mélyül**. A fluór: **halványárga**, a klór: **zöldessárga**, a bróm: **vörösbarna folyadék**, a jód: **szürke, nagy sűrűségű rombos kristályokat** alkot. **Hidrogénnel, oxigénnel vegyületet alkotnak**. $H_2 + X_2 \rightarrow 2HX$ **vizes oldatuk savas kémhatású**. Oxigénnel alkotott vegyületek: pl.: **hipoklórossav: $HClO$** , **Klórossav: $HClO_2$** , **klórsav: $HClO_3$** , **perklórsav: $HClO_4$** **Biológiai szerepük jelentős!**

1. Tanári bemutató kísérlet: Alumínium és jód reakciója. Elszívófülke használata kötelező!

Szükséges eszközök: kísérletező tálca, dörzsmozsár törővel, vegyszeres kanál, vasháromláb kerámiahálóval, pipetta vagy cseppentő, tiszta rongy.	Szükséges anyagok: kristályos jód, alumíniumpor, desztillált víz.
--	--

A kísérlet leírása: A 0,5g jódot a dörzsmozsárban elporítunk és 0,5g alumínium porral összekeverünk. A keveréket a vasháromlábban levő azbesztes drótháló közepére helyezük. A porkeverék közepébe mélyedést készítünk, és a mélyedésbe 1-2 csepp vizet csepegtetünk. Mi a szerepe a víznek?

Tapasztalat: .....

Magyarázat: .....

Tudod-e? A pajzsmirigy az anyagcserét szabályozza, a jód pedig a pajzsmirigy működését befolyásolja. Hiánya esetén lassul a szellemi tevékenység, a szervezet energiaszegénné válik. Pajzsmirigy megnagyobbodással járó betegség alakulhat ki.

Tudod-e mennyi a napi jódszükségletünk?

Napi jód szükséglet: Gyerekeknek: 1-9 év: .....

10-12 év: .....

13-18 év: .....

Felnőtteknek: 19-50 év: .....

50 év felett ..... a napi jódszükséglet.

1000g konyhasó 5-10mg kálium-jodidot (KI) tartalmaz. Táplálékkal bevitt napi jód mennyisége akár 150-250 mg is lehet. A tengeri hal, a gabonafélék nagy mennyiségben tartalmazzák jódot (**jodidot**).

2. Tanulói kísérlet: Jód hevítése (Szublimáció)

Szükséges eszközök: Főzőpohár gömblombikkal, vegyszeres kanál, vasháromláb, kerámiaháló, Bunsen-égő.	Szükséges anyagok: kristályos jód, jégkocka.
---	---

A kísérlet leírása: A főzőpohárba tegyünk 2-3 db jódkristályt és tegyük a kerámiahálóra ellátott vasháromlábra. A főzőpohárba helyezzünk jégkockát tartalmazó gömblombikot, és óvatosan hevítsük a jódot! **Figyeljük a színváltozást! Mit látunk a gömblombik alján?**

Tapasztalat: .....

Magyarázat: .....

3. Tanulói kísérlet: Miben oldódik a jód?

Szükséges eszközök: 3 db kémcső, tiszta rongy.	Szükséges anyagok: kristályos jód, víz, benzin, etil-alkohol (C ₂ H ₅ OH).
---	---

A kísérlet leírása: Tegyük az első kémcsőbe vizet, a második kémcsőbe alkoholt és a harmadik kémcsőbe benzint. Dobjunk mindhárom kémcsőbe 1-2 db jódkristályt. Óvatosan rázogassuk a kémcső tartalmát! Hogyan oldódik a jód az egyes oldószerekben?

Tapasztalat: .....

Magyarázat: .....

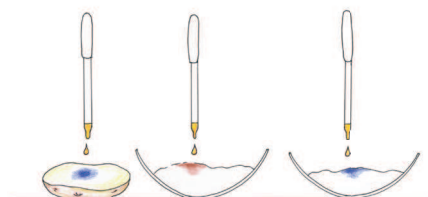
4. Tanulói kísérlet: A keményítő kimutatása

Szükséges eszközök: 3db óraüveg, vegyszeres kanál, csepegtető, tiszta rongy.	Szükséges anyagok: burgonya, tejföl, liszt.
---	--

A kísérlet leírása: Tegyük az első óraüvegre egy burgonya szeletet, a másodikkra 1-2 kanál tejfölt és a harmadik óraüvegre lisztel hamisított tejfölt. Mindegyikre csepegtessünk 1-2 csepp jódtinktúrát!

Tapasztalat: .....

Magyarázat: .....

Tanulói kísérlet Ajánlott évfolyam: 7. Időtartam: 45'	Vízzé ég el!	 KÉMIA VÍZ VIZSGÁLATAI
---	---------------------	---

Kötelező védőeszköz: 	Balesetvédelmi rendszabályok:
---	--

A **levegő** a Földet körülvevő **gázok** elegye. A **légkör** főbb alkotórészei: nitrogén 78,09 %, oxigén 20,93 % és egyéb (nemes)gázok 0,002 %-a a térfogatának. Azonban tartalmaz nyomgázokat is, melyek a levegő azon összetevői, melyeket csak nyomokban találunk meg. Pl.: a szén-dioxid, metán, vízgőz, nemesgázok. A **hidrogén atomos formájában a világegyetem leggyakoribb eleme**. Létfontosságú szerepe van a **csillagok** energia ellátásában. A Földön **kéttomos gázként** H_2 fordul elő. A kis moláris tömege miatt nagyon ritka a **Föld** légkörében. A Föld felszínén vegyületeiben fordul elő.

Érdekesség! Protonált molekuláris hidrogén: H_3^+ , a molekuláris hidrogénből kozmikus sugárzás ionizációja során keletkezik! A **Jupiter bolygó** felső légkörében megfigyelték.

Tudod-e?

A hidrogénnek mely izotópjait ismered? Mit nevezünk izotópnak?

Izotóp: Egy kémiai elem azonos protonszámú, de különböző tömegszámú atomjait izotópatomoknak nevezük!

A földi hidrogén: ^1H **prócium** 99,8%-ban fordul elő, atommagjában 1 p^+ , 0 n^0 van.

^2H **deutérium** 0,0184-0,0026%-ban fordul elő, atommagjában 1 p^+ , 1 n^0 van.

^3H **trícium** atommagjában 1 p^+ , 2 n^0 van. **Kozmikus sugárzással** keletkezik. **Radioaktív izotóp, béta bomlás révén hélium-3-á alakul. Felezési ideje 12,32 év. Felhasználható világító festékként, pl.: karóráknál.**

1. Tanári bemutató kísérlet: Durranógáz-próba, a hidrogén égése!

Szükséges eszközök: gázfejlesztő készülék, hajlított üvegcső kihúzott végű üvegpipával, üvegcád, kémcső, vegyszeres kanál, üveglap, Bunsen-égő, konzervdoboz (lyukas az alján).	Szükséges anyagok: cink (Zn), 1:1 arányban hígított sósav (HCl), gyújtópálca.
--	--

A kísérlet leírása: A gázfejlesztő készülék lombikjába tegyünk a 1-2 vegyszeres kanál cinket, a tölcsért töltsük meg a hígított sósavval, csepegtessünk a cinkre sósavat, azonnal megindul a pezsgés, gázfejlődés.

Az üvegcádban egy kémcsövet töltsünk meg félig vízzel és vezessük bele a fejlődő gázt.

Ha kémcsőben már nincs víz, akkor a nyílását a hüvelyujjunkkal fogjuk be és emeljük ki a vízből. Végezzük el a durranógáz próbát. Az ujjunkat hirtelen elvéve a kémcső nyílását tartjuk a Bunsen-égő lángjához, ha éles csattanó hangot hallunk, akkor pozitív volt a próba, és még nem gyűjthető meg a hidrogén!

-A kémcsövet újra töltsük meg vízzel, majd a víz alatt töltsük meg hidrogéngázzal. Végezzük el újra a durranógáz próbát, ha halk pukkanással! gyullad meg a hidrogén és kékes lánggal ég, akkor negatív volt a durranógázpróba.

A negatív durranógázpróba után gyűjtjük meg a csőből kiáramló hidrogéngázt, s tartunk a láng fölé egy száraz főzőpoharat! Milyen lett a főzőpohár?

Tapasztalat: .....

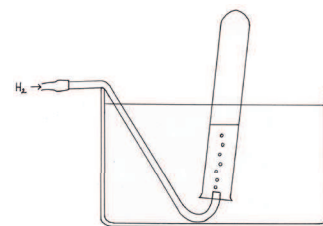
Magyarázat:

1) .....

.....

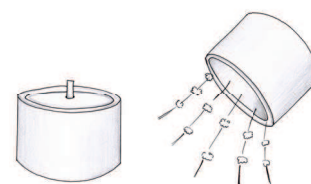
.....

2) .....

2. Tanári bemutató kísérlet: Durranógáz bemutatása! Választható kísérlet! VIGYÁZAT!!

A kísérlet leírása: A konzervdoboz alján készítsünk lyukat, majd a lyukat zárjuk le gyújtópálca darabbal vagy ragasszuk le szigetelő szalaggal! Töltsük meg a dobozt tiszta hidrogénnel! **A szája alá tegyünk üveglapot és helyezzük a dobozt az asztalra!** Távolítsuk el a lyukról a lezárást, és gyorsan gyűjtsük meg a kiáramló gázt égő gyújtópálcával!

Tapasztalat: .....

Magyarázat: .....

.....

.....

.....

3. Tanulói kísérlet: A hidrogén égése

<p>Szükséges eszközök: kémcső egyfuratú dugóval, kihúzott végű üvegcsővel, kémcső, kémcsőfogó, kémcsőállvány, főzőpohár, gyújtópálca, tiszta rongy.</p>	<p>Szükséges anyagok: 1:1 térfogatarányban hígított sósav (HCl), granulált cink (Zn).</p>
--	--

A kísérlet leírása: A kémcsőbe öntsünk 2 cm³ híg sósavat, tegyünk a kémcsőbe 1-2 db kisebb cinket, majd dugjuk be a kémcsövet az egyfuratú gumidugóval, amiben kihúzott végű üvegcső van. **(Helyezzük kémcsőállványba!)** Tartsunk fölé egy száraz kémcsövet, egy idő múlva tartsuk a kémcső nyílását az égő lángjához! (durranógáz próba). Ha nem tapasztalunk füttyülő hangot, akkor gyűjtsük meg a hidrogént az égő gyújtópálcával. Tegyük a láng fölé száraz főzőpoharat!!

Tapasztalat: .....

.....

Magyarázat: .....

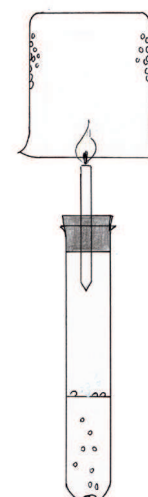
.....

.....

.....

.....

Tudod-e? 1766-81 között Henry Cavendish felismerte, hogy a hidrogén égésekor víz keletkezik!

4. Tanulói kísérlet: Sósav reakciója fémekkel!

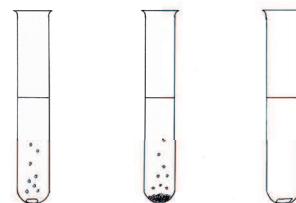
Szükséges eszközök: 3 db kémcső, gyújtópálca, Bunsen-égő, gyufa, óraüveg,

Szükséges anyagok: 1:1 térfogatarányban hígított sósav (HCl), kalcium (Ca), vasreszelék (Fe), rézreszelék (Cu).

A kísérlet leírása: A kémcsövekbe tegyünk 3 cm³ híg sósavat! Az első kémcsőbe kalciumot, a második kémcsőbe vasreszeléket és a harmadik kémcsőbe rézforgácsot tegyünk! A fejlődő gázt mutassuk ki égő gyújtópálcával!

Tapasztalat: .....

.....
 .....
 .....
 .....
 .....

Magyarázat: .....

.....
 .....
 .....
 .....
 .....